

Γέροντας Εφραίμ Βατοπαιδινός: «Από το προσωπείο στο πρόσωπο κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά»

[Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες](#) / [Άγ. Γρηγόριος Παλαμάς](#) / [Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες](#) / [Γέρ. Εφραίμ Βατοπαιδινός](#)

Η παρακάτω ομιλία, είναι του Καθηγουμένου Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, Αρχιμ. Εφραίμ, εκφωνήθηκε την Β΄ Κυριακή Νηστειών, 23 Μαρτίου 2008, στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου Μπραχαμίου.

Έχει επισημανθεί προσφυώς ότι αυτό που θα χαρακτηρίσει κυρίως την θεολογία του 21ου αιώνα είναι η ενασχόλησή της με ανθρωπολογικά ζητήματα. Αν στο χώρο της θεολογίας σήμερα δεν έχουν επαρκώς ερμηνευθεί ανθρωπολογικές αλήθειες - φανταστείτε τί γίνεται στον χώρο της φιλοσοφίας, της διανόησης, των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών.

Ο σύγχρονος μεταμοντέρνος άνθρωπος δεν γνωρίζει τί είναι ο άνθρωπος. Ζεί,

αλλά και προβάλλει το προσωπίο του ανθρώπου. Τί είναι προσωπίο; Προσωπίο είναι η μάσκα, που χρησιμοποιούσαν στην αρχαία Ελλάδα οι ηθοποιοί για να υποδύονται διάφορους ρόλους πάνω στην σκηνή, στο θέατρο. Αρα το προσωπίο δεν είναι κάτι αληθινό, είναι ψεύτικο, είναι μία εικονική πραγματικότητα, για να μιλήσουμε με σύγχρονη ορολογία της πληροφορικής. Πρέπει να απεκδύσουμε αυτό το ψεύτικο και να ενδυθούμε το αληθινό, που στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι το πρόσωπο.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν όρισαν τί είναι το πρόσωπο. Θέλοντας όμως να αναφερθούν στην μεγαλειότητα, την παναξία του ανθρώπου χρησιμοποίησαν τον όρο άνθρωπος. Ο Μέγας Βασίλειος γράφει ότι ο άνθρωπος είναι το μόνο από τα ζώα «θεόπλαστον». Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος λέει ότι ο Θεός δημιούργησε ένα ζώο αναμειγμένο από ορατή και αόρατη φύση, τον άνθρωπο, ο οποίος είναι ένας δεύτερος και μεγαλύτερος από τον ορατό κόσμος, «εν μικρώ μέγας». Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος τονίζει ότι «άνθρωπός εστι, το περισπούδαστον του Θεού ζών».

Ο άνθρωπος είναι η κορωνίδα της κτίσεως. Έχει έμφυτη την έφεση προς το τέλειο. Αυτό παρατηρείται στην άσκηση της οποιασδήποτε επιστήμης, τέχνης ή και επαγγέλματος ακόμη. Ο άνθρωπος προσπαθεί με όλες του τις δυνάμεις, ακόμη και στις καθημερινές δραστηριότητές του, να επιτύχει το τέλειο. Και αυτό αποτελεί μία μαρτυρία για την δυνατότητα που έχει δώσει ο Θεός στον άνθρωπο για την προσωπική του τελειοποίηση και ολοκλήρωση ως ψυχοσωματική οντότητα και ύπαρξη. Ο προσωπικός Θεός δίνει νόημα και σκοπό στην ζωή του ανθρώπου. Η ανθρώπινη μυριοϋπόστατη ανθρώπινη φύση μπορεί να κοινωνεί κατ' ενέργεια με τα διακεκριμένα και αλληλοπεριχωρούμενα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος.

Ο μακάριος Γέροντας Σωφρόνιος στοιχώντας τους αγίους Πατέρες δεν δίνει ορισμό του προσώπου. «Πιο σημαντική για την ασκητική θεολογία του είναι η κατοχύρωση του πώς υπάρχει το πρόσωπο, πράγμα που τον οδηγεί στην περιγραφή των ιδιωμάτων του... Το πρόσωπο δεν μπορεί μόν να οριστεί, μπορεί όμως, δυναμικά και υπαρξιακά, να χαρακτηριστεί από την ενεργητική του φανέρωση». Το πρόσωπο που έγκειται στον «κρυπτόν της καρδιάς άνθρωπον», αναδύεται όταν ο άνθρωπος διά της Χάριτος του Θεού ανακαλύψει τον χώρο της καρδιάς του, τον πυρήνα της υπάρξεως του ανθρώπου.

Λέει ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς κάτι πολύ σημαντικό, που αποτελεί και το κεντρικό σημείο της ομιλίας μας: Όταν ο νους του ανθρώπου απομακρυνθεί διά της ορθοδόξου ασκήσεως από κάθε αισθητό και ανασηκωθεί από την τύρβη της ενασχολήσεως με τα υλικά και εποπτεύσει τον εσωτερικό άνθρωπο, θα δει το «ειδεχθές προσωπίον», δηλαδή το απαίσιο, το άσχημο προσωπίο, που

κατασκευάσθηκε από την εμπαθή προσκόλληση στα γήινα, που τρέφεται και αυξάνεται από την αμαρτία. Έτσι σπεύδει να καθαρήσει αυτό το προσωπίο με το πένθος και την μετάνοια, να αφαιρέσει αυτό το δύσμορφο κάλυμμα με την άσκηση και την τήρηση των εντολών του Θεού. Και τότε συνεχίζει ο άγιος Γρηγόριος, επειδή η ψυχή δεν διασπάται από την πολυσχιδία της αμαρτίας, βρίσκει την ειρήνη των ψυχοσωματικών του δυνάμεων, την ψυχική αρμονία, την αληθινή εσωτερική ησυχία, φθάνει σε πραγματική αυτογνωσία αλλά και θεογνωσία. Τότε το «ειδεχθές προσωπίον» αποβάλλεται και ο άνθρωπος μεταμορφώνεται σε αληθινό πρόσωπο κατ' εικόνα του αληθινού και αιωνίου προσώπου, του Θεανθρώπου Χριστού.

Ο άνθρωπος, όσο και αν αλλάζουν πολιτικά, πολιτισμικά, κοινωνικά οι καιροί, παραμένει ουσιαστικά ο ίδιος με ανεξάλειπτο και αμαυρωμένο το «κατ' εικόνα». Η αμαρτία μετά την πτώση των Πρωτοπλάστων μαζί με τα πάθη της κακίας, όποια και αν είναι αυτά -φιληδονία, πορνεία, φιλαυτία, υπερηφάνεια, μίσος, μνησικακία, οργή, θυμός, κατάκριση, φιλαργυρία, πλεονεξία, υπόκριση- πολεμούν ή και κυριαρχούν στον άνθρωπο, ανάλογα αν αυτός έχει επίγνωση αυτού του πολέμου και αγωνίζεται ή αν δελεαζόμενος από αυτά τα υποθάλπει και τα τρέφει. Ποτέ όμως και σε καμμία εποχή δεν πρέπει να υπήρχε τέτοια κοινωνική αποδοχή και νομιμοποίηση της αμαρτίας, όσο στην δική μας.

Η σημαντικότερη ίσως ανατροπή που έφερε η νεωτερικότητα ήταν η ανάδυση του ατόμου. Για πρώτη ίσως φορά στην ιστορία το άτομο κατακτάει την αυταξία, αυθυπαρξία και αυτονομία του. Για πρώτη φορά αποκτάει τόσο μεγάλη σημασία και σπουδαιότητα, ώστε τίθεται υπεράνω της κοινότητας, του συνόλου, των συλλογικών πολιτισμικών αλλά και κληρονομημένων θεσμών και αξιών, και φυσικά της Εκκλησίας. Πολλοί ισχυρίζονται ότι ζούμε σε μία μετανεωτερική εποχή, που εκτός αυτής της κληροδοτηθείσης από την νεωτερικότητα αυτονομίας του ατόμου, την χαρακτηρίζει ο κατακερματισμός, ο κορεσμός, η σχετικοποίηση, ο ανορθολογισμός, η αντικοινωνικότητα, η πεσιμιστική επιθυμία του τέλους της ιστορίας και του κόσμου. Η νεωτερικότητα είχε ως βασικό σύνθημά της το κλασικό Νιτσεϊκό, «ο Θεός έχει πεθάνει». Αν και παρατηρούμε στην σύγχρονη μετανεωτερική εποχή μία «επιστροφή του Θεού», μία επανεμφάνιση και αναβίωση της θρησκευτικότητας, τα συνθήματα «πρέπει να απολαμβάνεις», «όλα επιτρέπονται» κυριαρχούν και επικρατούν. Ο άνθρωπος, όπως προβάλλεται σήμερα μέσα από τα φιλοσοφικά, πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά συγκρητιστικά συστήματα δεν θεωρείται τίποτε περισσότερο από μία βιολογική μονάδα. Το πρότυπο στην σύγχρονη μετανεωτερική εποχή έχει γίνει ο στάρ, ο ηθοποιός, ενώ στην νεωτερική ήταν ο επιστήμονας και στην παραδοσιακή ο άγιος. Το κέντρο υποκειμενικής βαρύτητας στην παραδοσιακή εποχή ήταν η ψυχή, στην νεωτερική η λογική, ενώ σήμερα το σώμα. Σήμερα ο μετανεωτερικός άνθρωπος έχει ως στόχο

του την απόκτηση πληροφοριών, ενώ ο νεωτερικός είχε την γνώση και ο παραδοσιακός την σοφία.

Διαπιστώνουμε δηλαδή μετά από αυτές τις σύντομες συγκρίσεις, ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει εκφυλισθεί, έχει υποβαθμίσει την ποιότητα και το νόημα της ζωής του. Αυτονομημένος, φίλαυτος, ερμητικά κλεισμένος στο εγώ του, ηδονιστής και πεσιμιστής διαμορφώνει την σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη βιοηθική, που εκφράζει την ανήθικη ηθική ποικιλομορφία της εποχής. Δηλαδή με άλλα λόγια ο σύγχρονος άνθρωπος έχει αποκτήσει ένα έντονα εμπαθές προσωπείο. Χρειάζεται πολύς αγώνας για να απαλλαγεί από αυτό το προσωπείο, να περάσει από το προσωπείο στο πρόσωπο.

Ο ορθόδοξος χριστιανός, αν και είναι «πάροικος και παρεπίδημος» σε αυτόν τον κόσμο, αν και «τό πολίτευμά του εν τοίς ουρανοίς υπάρχει», όμως ζεί εντός του κόσμου, εντός της ιστορίας. Δεν μπορεί να περιφρονήσει το τί συμβαίνει στο πολιτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, στο παγκόσμιο γίνεσθαι, το οποίο επιδρά στην ζωή του. Ο σημερινός άνθρωπος υποδουλωμένος στα πάθη και αποπροσανατολισμένος ως προς το νόημα της ζωής, έχει ανάγκη όσο ποτέ άλλοτε να ελευθερωθεί από αυτήν την αφύσικη, την παρά φύση, την εμπαθή κατάσταση.

Η θεραπευτική αγωγή που πρέπει να ακολουθήσει για να επανέλθει στην φυσική του κατάσταση, για να ξαναβρεί «τό αρχαίον εκείνο και αμήχανον κάλλος», συνίσταται στην «πείρα της ησυχίας», που από τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά χαρακτηρίζεται ως «τέχνη τεχνών». Ο τρόπος αυτός βιώσεως της ησυχίας στην Πατερική ορολογία λέγεται και ησυχασμός. Ο ησυχασμός συνιστά την πεμπτουσία της Ορθοδόξου Παραδόσεως. Της Παραδόσεως που διαφυλάττει την εμπειρία του Αγίου Πνεύματος, την συνέχεια της Πεντηκοστής. Και ασφαλώς διαστέλλεται από την Παραδοσιарχία που είναι ένας τυπικισμός και συντηρητισμός δίχως το ανάλογο βίωμα.

Ο ησυχασμός δεν είναι μόνο για τους μοναχούς και για όσους έχουν αποταγεί τον κόσμο· είναι για κάθε αληθινό χριστιανό. Ησυχασμός είναι εσωτερική κατάσταση, είναι συνεχής «διαμονή εν τώ Θεώ και καθαρότης νοός». Ησυχασμός είναι ο τρόπος με τον οποίο αποκαλύπτεται ο χώρος της καρδιάς, το κέντρο της υπάρξεως του ανθρώπου, αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί πρόσωπο. Αυτή είναι η μόνη μέθοδος με την οποία ο άνθρωπος αναγεννάται πνευματικά και αναδύεται η υποστατική του αρχή. Ο ησυχασμός οδηγεί στο άνοιγμα της καρδιάς, στο άνοιγμα προς κοινωνία με τον Θεό και τον πλησίον. Η απομόνωση, το ερμητικό κλείσιμο στον εαυτό δεν έχουν καμμία σχέση με τον ησυχασμό. Δίχως την ασκητική του ησυχασμού αδικείται και η μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, που μπορεί να ενεργεί και κολαστικά αντί σωστικά.

Ο άνθρωπος πρέπει να αποβάλει το προσωπίο των παθών και να γίνει πρόσωπο. Η κάθαρση της καρδιάς του από τα πάθη πρέπει να γίνει η κύρια προτεραιότητα στην ζωή του. Σε αυτόν τον αγώνα του δεν προσπαθεί να συμμορφωθεί με κάποια εξωτερικά ηθική ζωή, αλλά αγωνίζεται με Χριστοκεντρικό τρόπο και σκέψη. Μπολιασμένος στο Σώμα του Χριστού, που είναι η Εκκλησία, με τα μυστήρια, κυρίως του Βαπτίσματος, της Εξομολογήσεως και της Θείας Ευχαριστίας, γίνεται ο άνθρωπος εκκλησιολογική υπόσταση -όχι όμως ακόμη κατ' ενέργεια πρόσωπο- και με όλη την προαίρεσή του αρχίζει την εργασία της μετανοίας. Όπως τονίζει ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ετοιμασία και αρχή της μετανοίας είναι η αυτομεμψία, η εξομολόγηση και η αποχή από τα κακά. Για να είναι ολοκληρωμένη η μετάνοια, πρέπει να συντρέχουν και τα τρία μαζί. Όποιος προσεύχεται με συντριβή και αυτομεμψία ενώπιον του Θεού και υπόσχεται ότι θα απέχει από την αμαρτία, αν δεν προσέλθει στο μυστήριο της εξομολογήσεως, στον πνευματικό, δεν είναι έγκυρη η μετάνοιά του, ο αγώνας του. Λέει χαρακτηριστικά ο άγιος Γρηγόριος: «Κανένας από όσους αμαρτάνουν στον Θεό, ακόμη και αν απομακρυνθεί από την αμαρτία, ακόμη και αν την ισοσταθμίσει με τα έργα της μετανοίας, δεν μπορεί να λάβει από τον εαυτό του την συγχώρηση, εάν δεν μεταβεί σε εκείνον που έχει από τον Θεό την εξουσία να λύνει και να δεχθεί από εκείνον την διαβεβαίωση της αφέσεως». Έτσι αγωνίζεται την «νόμιμον άθλησιν» και προσέχει να μην τρέφει τα πάθη του με την κατ' ενέργεια αμαρτία ή με την συγκατάθεση στους πονηρούς λογισμούς, γιατί τα πάθη είναι παρά φύση κίνηση της ψυχής. Όταν οι δυνάμεις της ψυχής, δηλαδή το επιθυμητικό, το θυμικό και το λογιστικό δεν λειτουργούν φυσιολογικά, αλλά δουλεύουν παρά φύση, τότε αναπτύσσονται τα αντίστοιχα πάθη. Η κάθαρση από τα πάθη επιτυγχάνεται με την αντίστοιχη άσκηση των αρετών, και κατά τον Παλαμά, η θεραπεία αρχίζει πρώτα από το επιθυμητικό. Έτσι στο επιθυμητικό τοποθετούμε την εγκράτεια αντί της φιληδονίας και της πλεονεξίας, στο θυμικό την αγάπη αντί της μνησικακίας και του θυμού και στο

λογιστικό την νήψη και την προσευχή αντί της λήθης και της άγνοιας.

Με την ευχή του Ιησού, το «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με» ο πιστός αποκτά θείο φωτισμό και δύναμη, ώστε να διακρίνει και να απωθεί τους εφάμαρτους λογισμούς. Έτσι σιγά σιγά τα πάθη διά της Χάριτος μεταμορφώνονται, όπως λέει ο Παλαμάς. Όταν αρχίσει αυτή η μεταμόρφωση των παθών ο πιστός εισέρχεται στην θεωρία, και εκεί στον «θρόνο της Χάριτος, την καρδία», ανακαλύπτει άλλη ενέργεια μέσα του, την νοερά. Τότε συμβαίνει η ένωση νου και καρδιάς. Ο νους του ανθρώπου αποτελεί ίσως το βασικότερο θέμα της ασκητικής ανθρωπολογίας και το πιο δυσδιάκριτο για τους μή πνευματικούς ανθρώπους, τους «ψυχικούς».

Πολλοί Πατέρες έδωσαν ποικίλους ορισμούς για τον νού. Κυρίως τον θεωρούν ως δύναμη ή ως οφθαλμό της ψυχής. Ο Παλαμάς όμως με έναν μοναδικό, αποκαλυπτικό και ακριβή τρόπο ορίζει τον νου και τις λειτουργίες του. Θεωρεί τον νου ως αυτοτελή και κατεξοχήν ενεργητική ουσία. Εκπίπτει όμως από αυτήν την κατεξοχήν λειτουργία του και χάνει την αξία του, όταν περιορίζεται στην διανόηση, η οποία ενεργείται με το ψυχικό πνεύμα που εδρεύει στον εγκέφαλο. Ο νους του ανθρώπου έχει ουσία και ενέργεια. Η νοερά ενέργεια διαχεόμενη έξω διά των αισθήσεων και συγχεόμενη έσω με την λογική ενέργεια πρέπει να επιστρέψει στην ουσία του νού, που εδρεύει στην καρδία, στο πρώτο, σαρκικό, λογιστικό όργανο. Και αυτή η επιστροφή γίνεται διά της προσευχής.

Αν ο χριστιανός επιμείνει διά της μετανοίας σε αυτήν την ευκτική κατάσταση ο Θεός του δίνει το χάρισμα της νοεράς προσευχής. Όταν ο νους βρεί και ζεί την καρδία ως τον οικείο τόπο προσευχής, τότε μπορούμε να πούμε ότι ο άνθρωπος προσεύχεται νοερά, καρδιακά, καθαρά· οι όροι είναι ταυτόσημοι. Όταν η προσευχή αυτοενεργείται με την νοερά ενέργεια μέσα στην καρδία, τότε ομιλούμε για αδιάλειπτη προσευχή, τότε εφαρμόζεται η εντολή του αποστόλου Παύλου «αδιάλειπτως προσεύχεσθε». Αυτός που έχει το χάρισμα της αδιάλειπτης προσευχής μπορεί να ασχολείται αδιάκοπα με την μονολόγιστη ευχή, την μνήμη του Ιησού μέσα στην καρδία του, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να συναναστρέφεται με άλλους, να εργάζεται, να μελετά και γενικά να ακολουθεί μία εξωτερικά κοινή, φυσιολογική, κοινωνική ζωή. Αυτό κάλλιστα μπορεί να επιτευχθεί και μέσα στον κόσμο. Η εύρεση της νοεράς ενεργείας αποτελεί τον δείκτη της σωστής κοινωνίας μας με τον Θεό· της αποφαιτικής μέν αλλά και συνάμα εμπειρικής, υπαρξιακής κοινωνίας με τον Θεό. Η νοερά ενέργεια είναι ο ομφάλιος λώρος με τον οποίο συνδέεται ο πιστός με την Μητέρα Χάρη και τρέφεται πνευματικά.

Η «εν αισθήσει» ενέργεια της νοεράς προσευχής οδηγεί στην ελευθερία από τα πάθη της κακίας· και αυτή είναι η πραγματική ελευθερία. Η μνήμη του Θεού τρέφει και αυξάνει τον θείο έρωτα και την αγάπη προς τον πλησίον, γιατί, όπως τονίζει ο

Παλαμάς στις ομιλίες του, η φιλανθρωπία είναι απόρροια της φιλοθείας. Η αληθινή εσωστρέφεια οδηγεί και καλλιεργεί την εν ταπεινώσει και αγάπη κοινωνικότητα. Ο άνθρωπος που ασκεί την νήψη, τον ησυχασμό είναι ενωμένος με τον Θεό και με τους ανθρώπους. Βιώνει την ενότητα, την ομοουσιότητα της ανθρωπότητας, βιώνει την Χάρη στην ψυχή και στο σώμα, σε όλη του την ύπαρξη. Τότε αποκτούν την φυσιολογική τους κατά Θεόν, λειτουργία όλες οι ψυχικές και σωματικές δυνάμεις του ανθρώπου. Αισθάνεται την Χάρη σαν φώς, σαν μία απαλή φλόγα μέσα στην καρδιά του. Θαυμαστή ειρήνη και γλυκύτητα κυριαρχούν στην ψυχή και στο σώμα του. Το άκτιστο Φώς, μυστικά του παρέχει γνώση θαυμαστή, αψευδή και βεβαία, και η διάνοιά του αιχμαλωτίζεται συχνά από θαυμαστές «θεωρίες», αποκαλύψεις δηλαδή των υπερφυσικών μυστηρίων του Θεού. Ο φωτισμός του νου δεν είναι αποτέλεσμα μελέτης και κατηχήσεως, αλλά προσωπικής μεθέξεως της ακτίστου γνώσεως του Θεού.

Υπάρχει και μία τελειότερα ένωση με τον Θεό, μία πραγματική έκσταση που είναι πολύ υψηλότερη από αυτήν της κατά αφάιρεσιν θεολογίας, όταν ο προσευχόμενος αρπαχθεί στην θεωρία του ακτίστου Φωτός. Με την θέα του ακτίστου Φωτός βιώνει πλέον ο χριστιανός την θέωση, την άμεσο θεοπτία. Δεν υπάρχει πλέον τέλος σε αυτήν την θεωρία, αλλά μία διαρκής πρόοδος. Γι' αυτό, «άλλο έλλαμψις και άλλο διαρκής φωτός θέα». Και τώρα «εκ μέρους γινώσκομεν... τότε δε πρόσωπον προς πρόσωπον». Το πλήρωμα της θεώσεως έχει διαφυλαχθεί για τα έσχατα, όμως και σε αυτήν εδώ την ζωή πάσχουμε την θέωση ως μία πρόγευση. Η θέωση, κατά τον άγιο Γρηγόριο, είναι ακατάληπτη για την ανθρώπινη διάνοια, δεν μπορεί να εξηγηθεί λογικά και παραμένει άρρητος ακόμη και γι' αυτούς που την βιώνουν, δεν είναι ένα καταφατικό αλλά ένα αποφαιτικό γεγονός. Όχι μόνον η αμέθεκτος ουσία του Θεού, αλλά και οι μεθεκτές από τον άνθρωπο άκτιστες ενέργειες παραμένουν ακατάληπτες. Η θέωση, κατά τους Πατέρες, δεν είναι ένα ηθικό ή λογικό γεγονός, αλλά μία οντολογική υπέρ λόγο και υπέρ έννοια κατάσταση. Η κτιστή ανθρώπινη φύση ενώνεται, «ζυμώνεται» με τον Τριαδικό Θεό, διά των ακτίστων ενεργειών, όχι όμως και κατ' ουσία.

Μόνον όσοι ενστερνίζονται την ησυχαστική διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, η οποία εκφράζει το αυθεντικό πνευματικό βίωμα μέσα στην Ορθοδοξία, την οδό ανευρέσεως του προσώπου, φανερώνουν ότι διαθέτουν ορθόδοξο εκκλησιαστικό φρόνημα. Ο ησυχασμός είναι δράση και όχι αδράνεια. Είναι εσωτερική πνευματική κατάσταση. Στην αρχή χρειάζεται έντονος αγώνας κατά των παθών, κατόπιν επιτυγχάνεται η εν Χριστώ πνευματική συγκρότηση και ενότητα μέσα στον χώρο της καρδιάς. Η αρχική εσωστρέφεια, στην οποία θεμελιώνεται η προσωπική σχέση μεταξύ ανθρώπου και Θεού, οδηγεί σε μία τελειότερα μορφή εσωστρεφείας όπου στον χώρο της καρδιάς αναδύεται το

πρόσωπο, η υπόσταση και εκεί διαδραματίζονται εν αληθινή κοινωνία και αγάπη οι διαπροσωπικές σχέσεις όχι μόνο με τον Θεό, αλλά και με όλη την ανθρωπότητα. Τότε ο άνθρωπος αποκτά την υποστατική προσευχή, την προσευχή υπέρ σωτηρίας του κόσμου, ζεί με ενότητα και αγάπη προς όλους τους ανθρώπους και προς τον Θεό. Βιώνει το ομοούσιο του ανθρωπίνου γένους μέσα σε μία «αληθή ησυχία», που για τον Παλαμά είναι «η υπερτελής τελειότης».

Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει διαμορφώσει τέτοιο τρόπο ζωής, ώστε δεν έχει χρόνο να προσευχηθεί, «νά σχολάσει και να γνωρίσει τον Θεό». Με τα σύγχρονα μέσα τηλεπικοινωνίας και συγκοινωνίας έρχεται σε άμεση επαφή με πολλούς κόσμους, και σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα όσο ποτέ άλλοτε. Μπορεί να επιτυγχάνει στις δημόσιες σχέσεις, αλλά να αποτυγχάνει στις διαπροσωπικές σχέσεις. Μπορεί να γνωρίζει πολλούς ανθρώπους, αλλά τελικά δεν γνωρίζει τον εαυτό του. Αυτή η απογοήτευση, το υπαρξιακό κενό, η μοναξιά που αισθάνεται ο μεταμοντέρνος άνθρωπος οφείλεται κυρίως, στο ότι δεν γνωρίζει να προσεύχεται, δεν αφιερώνει κάποιο χρόνο κατά το διάστημα της ημέρας ή της νύχτας στην προσευχή. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν ζεί με την μνήμη του Θεού· θεωρεί ότι ο Θεός είναι κάτι τρίτο στην ζωή του· έχει λησμονήσει ότι το οντολογικό του περιεχόμενο είναι θεοειδές. Διά της προσευχής διευρύνεται το είναι του ανθρώπου και αγκαλιάζει όλο τον κόσμο, ο άνθρωπος τότε χαίρεται την ζωή. Η προσευχή λείπει από τον κόσμο γι' αυτό και ο κόσμος δυστυχεί.

Ο άνθρωπος, μολονότι είναι κτιστός και πεπερασμένος, διά της προσευχής μπορεί να κοινωνεί με τον άκτιστο και άπειρο Θεό. Ο κτιστός άνθρωπος μπορεί διά των ακτίστων ενεργειών του Θεού να αποκτήσει την άκτιστη θεία ζωή, να γίνει ό,τι είναι ο Θεός κατά Χάριν πλην της κατ' ουσίαν ταυτίσεως. Αυτή η ενότητα, η προσωπική σχέση του Θεού με τον άνθρωπο μπορεί να πραγματοποιηθεί σε κάθε ανθρώπινο πρόσωπο, γιατί στο πρόσωπο του Χριστού έχει ενωθεί υποστατικά η τέλεια θεία φύση με την τέλεια ανθρώπινη φύση, αδιαίρετως και ασυγχύτως. Βλέπουμε δηλαδή, όπως τόνιζε και ο μακάριος Γέροντας Σωφρόνιος, ότι ο Θεός αντιμετωπίζει τον άνθρωπο όχι ως «ενέργημα» Αυτού, αλλά ως δεδομένο γεγονός, ως πρόσωπο, γιατί μεταξύ Θεού και ανθρώπου υπάρχει μία υποστατική συμμετρικότητα. Ο άνθρωπος μπορεί να γίνει πρόσωπο, γιατί έχει δημιουργηθεί κατ' εικόνα του Θεού Λόγου, του Χριστού, ο οποίος είναι Πρόσωπο. Μόνο όταν ο άνθρωπος γνωρίσει εμπειρικά και ενωθεί με τον Τριαδικό Θεό, μπορεί να γίνει πρόσωπο και να αποβάλει το «ειδεχθές προσωπίον» του. Η Εκκλησία είναι κοινωνία αληθινών και αιωνίων προσώπων.

Η εμπειρική θεολογία δείχνει και διαφυλάσσει την οδό ευρέσεως του αληθινού προσώπου, κάτι που δεν μπορεί να επιτύχει η ακαδημαϊκή θεολογία. Πολλοί

ομιλούν σήμερα περί προσώπου, έχουμε την ανάπτυξη μίας έντονης προσωπολογίας με νοησιαρχικό, φιλοσοφικοθρησκευτικό και ακαδημαϊκό τρόπο, ο οποίος το πολύ πολύ οδηγεί στην μετάλλαξη του «ειδεχθούς προσωπίου» σε «διανοητικού προσωπίου» ή σε μία «προσωποποίηση» του νεωτερικού ατόμου με ορθόδοξο θεολογικό μανδύα, αλλά σίγουρα όχι προσώπου. Μόνο με την θεωρητική κατάρτιση -πού σε κάποιες περιπτώσεις τροφοδοτείται από καθαρά νεοπλατωνίζουσες θέσεις- δίχως την άσκηση, δεν μπορεί να επιτευχθεί η ορθόδοξη πνευματική ζωή, δεν αναδύεται το πρόσωπο. «Ου γάρ οι ακροαταί του νόμου δίκαιοι παρά τώ Θεώ, αλλ' οι ποιηταί του νόμου δικαιωθήσονται», λέει ο απόστολος Παύλος. Οι Πατέρες τονίζουν ότι η αληθινή θεωρία έρχεται ως επιβράβευση της αληθινής πρακτικής, «πράξις θεωρίας επίβασις» και όχι το αντίθετο. Είναι αυτό που έλεγε ο μακάριος Γέροντας Εφραίμ Κατουνακιώτης, ότι από την υπακοή θα έρθει η προσευχή, και από την προσευχή θα έρθει η θεολογία.

Η εκκοσμίκευση που απειλεί την Εκκλησία, η θρησκευτικοποίηση της Ορθοδοξίας μέσω εξωτερικών ηθικιστικών, πουριτανικών τύπων από την μία πλευρά ή νοησιαρχικών μοντέλων και σαθρών διανοητικών οικοδομημάτων από την άλλη, ως ένα φαινόμενο της μετανεωτερικής εποχής μας -τής μεταχριστιανικής σύμφωνα με την γνώμη των πολλών- μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με την εμπειρική θεολογία, με την πραγματική κοινωνία με το Ακτιστο, με την ανεύρεση του αληθινού προσώπου. Η θεολογία, η αλήθεια του προσώπου αποτελεί μοναδικότητα και αποκλειστικότητα, που μπορεί να βιωθεί μόνο μέσα στην Ορθόδοξη Παράδοση. Η θεολογία του προσώπου αποτελεί την σημαντικότερη αντιπρόταση στον μηδενισμό του ουμανιστικού ατομισμού.

Το μήνυμα που θέλουμε να σάς μεταφέρουμε από το Άγιον Όρος, ιδιαίτερα προς τους νέους είναι ότι ο πιστός ορθόδοξος χριστιανός, ο σύγχρονος νέος, δεν μπορεί να γίνει πρόσωπο, αν δεν αγωνισθεί για την κάθαρση της καρδιάς του από τα πάθη. Εμείς, εκεί στο Άγιον Όρος, γνωρίσαμε και ήρθαμε σε επαφή με αληθινά πρόσωπα, με θεούμενα πρόσωπα, με αγίους μοναχούς. Η συνάντηση και η επαφή μαζί τους δημιούργησε έναν αναβαπτισμό στην καρδιά μας, στην πνευματική μας κατάσταση. Γιατί η ζωή τους ήταν μία μαρτυρία Χριστού, μία επαλήθευση του ευαγγελικού μηνύματος, μία επιστολή Ιησού Χριστού «γινωσκομένη και αναγινωσκομένη», μία νίκη επί του θανάτου. Στην Μονή μας ζεί τās δυσμάς του βίου του ένας πολίος Γέροντας. Ενώ βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου δεν φοβάται ούτε ανησυχεί με την ιδέα του θανάτου, ίσα ίσα έχει μία ανέκφραστη ειρήνη στην ψυχή του που αντανακλά και στο εγγύς περιβάλλον του· έχει μία νοσταλγία του θανάτου, όχι γιατί κουράζεται και πονά σε αυτήν την ζωή, αλλά γιατί ποθεί μία εγγύτερη πρόσωπο προς Πρόσωπο συνάντηση και πληρέστερη ένωση με τον Χριστό. Και αυτό νομίζουμε ότι του συμβαίνει γιατί αγωνίστηκε πολύ και σωστά, αγωνίστηκε την «νόμιμον άθλησιν» στην ζωή του. Γι' αυτό, αγαπητοί

μου αδελφοί, το υπόλοιπο διάστημα της Μεγάλης Τεσσαρακοστής που είναι η κατεξοχήν αγωνιστική περίοδος, ας αγωνιστούμε όσο μπορούμε περισσότερο εναρμονίζοντας την ασκητική μας πορεία με την μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, για να έχουμε και τα ανάλογα αποτελέσματα.